

הידוש של מקרא

פרשת שמות

את הכוכבים מפסוק בישעיה, ואינו מביא ראייה מן הפסוק הידוע בתהילים 'מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא'. והו' קשה דעיין בשפתי חכמים שביאר הראיה מן הכתוב בישעיה, שבשעת יציאה מונה הקב"ה רק במספר, ואילו כשקורא להם דהיינו בכניסתם אז בשמות הוא קורא, ולכאורה קשה דא"כ למה כאן במיתתן בשמות קרא הקב"ה רק לבני יעקב ולא לבני בניו, ורק בתחילה קורא לכולם בשמות, אדרבא במיתתם יותר היה לו לקרוא לכולם בשמות כמו הכוכבים, דאז היא ההכנסה, ודווקא בכניסתם למצרים דהיינו בחייתן דהוא היציאה אז היה די למנותם במספר.

ונראה לבאר דמה שאמר רש"י להודיע חיבתן מנאם, הוא חיבה מיוחדת שהודיע דווקא בהם מה שלא נמצא באף אחד, ואפי' בכוכבים שאליהם נמשלו לא נמצא כזאת, שבכוכבים מצינו שרק בהכנסתם אז מונה אותם הקב"ה בשמות, דדואג אולי נחסרו ומדאגתם מונה בשמות, אבל ביציאתם מנאם רק במספר, וכדהבאנו לעיל הדיוק של השפתי חכמים, ומנין זה הוא רק כדי שידע אם כשחזרו נחסרו ממה שנספרו בתחילה, ומשא"כ בבני ישראל להודיע חיבתן לכך מנאן בשמותם גם בכניסתם למצרים וגם עכשיו במיתתן, להודיע שלא מנאם בתחילה רק לידע אח"כ אם נחסרו, אלא בשביל חיבתן מנאם בשמות. וממילא משום כך כתב כאן הבאים מצרימה, לומר לך שתדייק שאפי'

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו (א, א). עיין ברש"י הק' שביאר דעל אף שמנאן הכתוב בחייתן חזר ומנאן במיתתן, להודיע חיבתן, שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם, שנאמר המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא. היינו דבכך תירץ רש"י מה שהקשה לו למה מנאם שוב כאן, הרי כבר מנאן בפרשת ויגש, ובוה תירץ להודיע חיבתן וכו' כך פירש בשפתי חכמים.

אבל עדיין קשה כאן כמה עניינים, א' יקשה דגם אם רוצה למנותם שוב בשביל חיבתם, למאי בעי לומר שוב דאלו הבאים מצרימה, הרי די למנותם ולומר ואלה שמות בני ישראל וכו'. והב' קשה למה נוקט הבאים מצרימה דמשמע מיעוט, די ש בנים שאינו מונה כאן שלא באו מצרימה. והג' קשה למה בויגש הוא מונה גם את בניהם ואילו כאן הוא מונה רק יעקב ובניו, ואילו את בני בניו הוא מזכיר רק במה שאומר איש וביתו באו, וכי על בניהם אינו רוצה להודיע חיבתן. ואם די למנות המספר כדי להודיע חיבה למה לא הכליל כולם יחד ואמר, ואלה בני ישראל הבאים מצרימה איש וביתו באו, יוצאי ירך יעקב שבעים נפש, ולמאי את בני יעקב כן מנה בשמותם, דמאי שנא. והד' קשה דאם מה שמונה בשמות בהוצאה והכנסה הוא כדי להודיע חיבה, מה חיבה שייך בכוכבים שכך מונה אותם הקב"ה. והה' קשה למה הביא רש"י ראייה למה שכך מונה הקב"ה

שמנאם בשמותם שם כשבאו מצרימה
מנאם שוב פעם אחר מיתתם בשמותם,
ובשניהם בשביל החיבה הוא. ומ"מ
למידים מן הכוכבים דבכ' זמנים הוא
דמונים, האחד בשעת הוצאה והשני
בשעת כניסה, ואלו הם הזמנים של
כניסתם למצרים דהוה כיציאת הכוכבים
דבשניהם יוצאים הם אל הלא נודע,
ובשעת מיתתם דאז הוה כהכנסה.

ולכך מונה כאן דווקא את הבאים מצרימה
להראות שבשביל החיבה הוא, ולכך את
יוסף לא מנה כאן עמם, דיוסף כשמו
אותם כבר היה במצרים וכדממשיך
הכתוב ומבאר, וממילא לא היה צורך
למנותו אז בשמו, דאצלו לא היה אז שעת
היציאה, ולכך רק במספר הוא דנמנה
עמהם דהוא חלק מן השבעים יוצאי ירך
יעקב, אבל בשמו אין צורך למנותו אז,
ואפי' דעכשיו כשמת כן היה זמנו להיות
נמנה בשמו כמותם, מ"מ הלימוד של
להודיע חבתם לא שייך בו, שהרי הוא לא
נמנה אז בשמו, ורק אח"כ מונים אותו לו
לבדו כיון שמת עכשיו, וכדכתיב וימת
יוסף וכו', ובכך גם ניהא שהוא גם תחילת
הדברים שעליו עולה כל הפרשה, שויקם
מלך חדש שלא ידע את יוסף, וזה משום
שכבר מת יוסף.

ומה שמונה כאן בשמות רק את בני יעקב
ולא את בני בניו, יש לומר שבשעת מניין
זה היו בניהם עדיין חיים, ולכך אין צורך
שוב למנותם בשמותם, דעדיין אין אצלם
שעת הכניסה כאביהם. אבל א"כ יקשה
למאי אומר לנו כאן הכתוב איש וביתו
באו, דלכאורה הוא מיותר, דכבר ידעינן
הדבר מפ' ויגש, ולעניין למנותם גם לא
שייך הכא, דהרי אצלם אין זה הזמן עכשיו
למנותם דעדיין לא מתו וכדפירשנו. ואולי
אפשר לומר דבשביל המספר כתבם כאן,
דלמספר צירף כולם, ורק בשמות קרא למי

שכבר מת להראות חיבתו, וכמו שאמרנו
לעיל גבי היציאה על יוסף שהגם שהיה
במצרים ולא היה צורך למנותו בשמו,
מ"מ למספר כן צירפוהו. או יש לומר דלכך
אומר לך איש וביתו באו, לומר לך החילוק
בין ביאתם למצרים לכאן, דשם כיון
שכולם באו לכך מנה כולם בשמותם,
וכנ"ל חוץ מיוסף, ומשא"כ כאן שלא כולם
מתו לא מנה כולם בשמותם.

ומה שהקשינו מה חיבה שייך בכוכבים
ממילא ניהא, דבאמת לא מצינו שם חיבה
זו, ולכך רק בהכנסה קורא להם בשמות
ולא בהוצאה, ורק כאן לבני ישראל משום
חיבתן מנאם בשמותם גם בכניסתם
למצרים וגם במיתתם. ולפי זה יבואר לך
גם למה הביא רש"י ראייה מישיעה דווקא,
דשם מודגש הדבר שרק בהכנסה קורא
להם בשמות, ומשא"כ בתהילים לא
מודגש כן, אלא כתיב שם שגם מונה
הכוכבים וגם קורא להם שמות ולא מבואר
מתי כך ומתי כך. ובקיצור עיקרי הדברים
הוא, שהודעת חיבה הוא רק כשקורא
בשמות, והחיבה ניכרת רק כשעושה כן
בכל פעם שמנאם, והזמנים שמונים בהם
הוא בהוצאה וכניסה, דלגבי בני ישראל
זמנים אלו הם בכניסתם למצרים
ובמיתתם.

ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד

מאד ותמלה הארץ אותם (א, ז). עיין
ברש"י שהביא משמות רבה (א, ח) דמכאן
למידים שהיו יולדות ששה בכרם אחד,
ובשפתי חכמים ביאר דבריו, מהיכן
למידים כאן דבר זה, דר"א מזרחי הביא
משמות רבה שם דהלימוד הוא ממה
דנכתבו כאן ששה לשונות, אבל הוא
עצמו כתב דמכך שרש"י אמר דבריו על
ד"ה וישרצו משמע דהלימוד הוא מתיבה
זו עצמה, והוא כמאן דאמר בילקוט
דמדמיין אותן לגדול שבשרצים דהא עכבר

יולדת ששה יחד, וממשיך שם לבאר דהלימוד הוא מדכתיב וישרצו בין פרו לוירבו, לומר לך דהרביה היתה באופן של וישרצו והיינו ששה בכרם אחד.

אבל באמת קשה דבשלמא לר"א מזרחי שלומד מן הששה לשונות ניהא למאי כתיבי כל ששה לשונות אלו, אבל לביאורו של השפתי חכמים יקשה למה לא די לכתוב פרו וישרצו וירבו, וכמו שלמד הוא דהרביה היתה כהשרצים, ולמאי נכתב ויעצמו במאד מאד. ועוד קשה מניין לו לשפתי חכמים ללמוד דוישרצו היינו כגדול שבשרצים דווקא ולומר דהוה ששה בכרם אחד, אולי איירי כאן בשרצים אחרים ולא דווקא בששה בכרם אחד, ורק בא הכתוב לומר לך שנתרבו הרבה כשרצים.

ואולי יש לומר דבאמת אין השפתי חכמים חולק על הלימוד מן הששה לשונות וב' הביאורים חד הוא, דמצד אחד בעינן הלימוד מוישרצו שהרביה היתה בכחאי גוונא, ומצד שני ללמוד דדווקא כגדול שבשרצים היה וששה בכרם אחד, ולא רק שרבו כשרצים, וזה מן מה שנכתב בששה לשונות, ולפי זה יהא ניהא דבאמת אין רש"י חולק על השמות רבה שם. ועוד יש לומר שלכך כתיב ויעצמו במאד מאד, לומר לך דמה דכתיב קודם וישרצו וירבו היה באופן של מאד מאד וכגדול שבשרצים. ועיין לקמן שביארנו שהיה לצרים ב' חששות מן בני ישראל חד על ריבויים וחד על עושרם, ולפי זה ניהא יותר, דבאמת ויעצמו במאד מאד לא איירי על ריבויים אלא על עושרם, וכדביאר באור החיים הק' דמאד היינו כסף וכמו דכתיב בכל מאודך.

הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו' ונלחם בנו ועלה מן הארץ: וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה (א, י יא). עיין רש"י שביאר מה

היה ההתחכמות, שדנו אותם במים והיינו כל הבן הילוד היארה תשליכהו, והיות והקב"ה הן מדה כנגד מדה לא יוכל להענישם, דכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם, אבל זה לא ידעו שעל כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת הוא מביא. וקשה דאם מתחילה חשבו לעשות הדבר בהתחכמות, למה לא עבדו דבר זה מיד לגזור כל הבן היארה תשליכהו, דהרי אם נעיין נראה דבתחילה רק גזרו עליהם מסים ועבודה קשה, וכשלא הואיל להם וכמו שאמר הכתוב וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, אח"כ גזר על המילדות אם בן הוא והמיתן אותו, ורק אח"כ כשלא הצליחו כל אלו גזר כל הבן הילוד היארה תשליכהו, ולמה בתחילה לא עבדו לפי התחכמותם. ועוד קשה למה כלל היה עליהם להלחם בהם משום חשש זה שיעלו מן הארץ, היה עליהם לגרשם מארצם ולהפטר מהם, דמה יהא להם מכך שישארו בארצם ותמלא בהם, ובפרט יקשה למה זה היה חששם שיעלו מן הארץ. ואין לומר שהיו מעבידים אותם ולא רצו להפסיד עבדותם, דהרי העבדות בהם התחילה רק אח"כ כשחששו מהם, וכמו שפירש באור החיים הק' לעיל ויעצמו במאד, היינו שהיו עשירים גדולים והיה להם הרבה כסף, דמאד היינו כסף כדכתיב בכל מאודך, וכל זה לא שייך שיהא אם היה בהם עבדות כבר קודם.

ונראה לתרץ דבאמת היה למצרים ב' חששות, אחד ממה שבני ישראל רב מהם, וכדכתיב לעיל ותמלא הארץ אותם, והחשש השני היה ממה ש'עצום' ממנו, שבני ישראל היו עשירים גדולים יותר מהם, וכמו האור החיים הק' שהבאנו, וזהו שאמרו רב 'ועצום' 'ממנו', דהיינו שמה שויעצמו דהיינו בכסף הוא ממנו, מן המצרים דכספם של המצרים לקחו, והיינו

חידושו

שמות

של מקרא

שריבוי כספם עשו על חשבון המצרים, וכמו שטענו בני לכן על יעקב, וזה היה חששם שיקחו עמם הכסף ויעלו מן הארץ ולהם במצרים לא ישאירו כלום.

וממילא לפי זה ניהא, דהיה עליהם להלחם בהם בב' הדברים, חד להמעיט כספם ולהשיבם למצריים, והב' למעט ריבויים, ולכך בתחילה עשו הגזירה של וישימו עליו שרי מסים ויעבידו אותם בפרך, ובכך לקחו מהם כספם ולא נתנו להם מנוחה להתעשר, אבל אז ראו שחששם השני של רב' דהיינו ריבויים נפרץ וגדל יותר, וכמו שאומר הכתוב וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, אז עשו הגזירות להמעיטם ולהרוג בניהם הילודים, וא"כ יש כאן עירוב הדברים בפסוקים, דבחלק מיירי מן החשש של הריבוי ועל זה אמרו הבה נתחכמה לו וגזרו לכל הבן הילוד, ואילו השרי מסים והעבודה היה על החשש השני, ולא מיירי הכל באותו דבר.

ומה שמ"מ יקשה דבתחילה גזר פרעה על המילדות והמיתן אותו ולא עשה כהתחכמותם להשליכם ליאור ולדונם במים, על זה עיין בשפתי חכמים דביאר דדבר זה שגזר פרעה על המילדות עשה מדעת עצמו ולא כהתחכמות של המצרים, ומ"מ לא חשש שייענש מכך, משום שהמילדות יעשו זאת ולא הוא.

אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחייה וגו' כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון (א, מז כב). עיין רש"י דביאר שלא היה מקפיד אלא על הזכרים שאמרו לו אצטגנונו שעתיד להוליד בן המושיע אותם. ותימה דהרי כל הגזירה של המתן אותו ושל היארה תשליכהו הגיע מחששם של המצרים מכך שעם בני ישראל רב

ועצום ממנו, והיינו כדי להמעיטם, וא"כ למה לא גזר פרעה גם על הנקיבות כדי להמעיטם לגמרי, ולמה מיעטם רק בבנים. אבל באמת עוד יותר קשה דמדברי רש"י שחשש רק מן הבן שיושיעם, משמע דאם לא הצטגנונות זו אפי' את הבנים לא היה מצוה להורגם, ותימה הוא, דא"כ מה עשו כדי להמעיטם.

ואולי יש לומר דסבר פרעה שאם יהרוג את כל הזכרים ממילא כבר יאכדו בני ישראל, וזה משום שאצל הגויים הולכים בתר האב, ולכך אם לא יהיו בנים בבני ישראל וינשארו כל הנקיבות של ישראל למצרים, ממילא לפי חשבונם לא יהיו עוד ישראלים במצרים, ולכך די היה לו להרוג הזכרים. רק דמה שיקשה למה אמר רש"י דרק משום אצטגנונו חשש והרג את הבנים, דמשמע דעל הריבוי לבד לא היה הורגם, יש לומר דבאמת לא בשביל כך הרג את הבנים אלא בשביל ריבויים וכמו שאמרנו דרק בתר האב אזלינן אצלם, ורק מה שאמר רש"י על חשש לידת מושיעם, בא רש"י לומר דהיות ואצטגנונו אמרו לו שיוולד 'בן' המושיע את ישראל ולא בת, לכך לא גזר גם על הנקיבות, אבל אם לא היה יודע אם מושיען הוא בן או בת, היה גוזר גם על הנקיבות מחשש זה שיוולד מושיען, והיינו שיש כאן ב' דברים, חד חשש ריבויים, וחד חשש מן מושיען, ולגבי ריבויים די לו בהריגת הבנים וכנ"ל, רק דלגבי חשש מושיען היה הו"א שיהרוג גם הבנות, לכך אמר רש"י שאמרו ש'בן' יולד ויושיען ולא בת, וממילא אין שום טעם להרוג הבנות ולכך אם בת הוא וחייה.

יוצא לאור ע"י הר"ר זלמן חיים הומינר הי"ו, מחבר גליון 'דפירשנו' על הדף היומי, קרית קרעטשניף רחובות.

ד

להנצחות ולרשימת תפוצה וכן לכל ענייני הגליון ניתן לפנות למס' פאלפון 0533132203 או למייל sh0533132203@gmail.com